

570000

Chestiunea optanților unguri

și

Reforma agrară ungară

de

P. N e m o i a n u

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBL. UNIV. CLUJ

0908 * 22. II. 1928

EXEMPLAR LEGAL

„ARDEALUL” Institut de Arte Grafice, Cluj.

1 9 2 8

I.

În sesiunea din Septemvrie a Consiliului Societății Națiunilor va ajunge în desbatere, pentru a treia oră, chestiunea optanților unguri*, un proces pe care guvernul maghiar îl poartă, cu o diabolică perseverență, de patru ani de zile.

Bănuind, că în atmosfera rothermeristă de acum, procesul acesta va stârni un interes și mai mare decât în trecut, ne simțim îndemnați a ne ocupa și noi de el, dând opiniei publice oarecari orientări, iar oficialității câteva argumente neîntrebuintate în discuțiile de până acum.

Întâi de toate, să vedem în ce constă procesul optanților unguri.

Guvernul din Budapesta își bazează reclamațiunea sa pe articolul 63 din tratatul dela Trianon, care acordă locuitorilor din teritoriile deslipite dreptul să opteze pentru cetățenia ungară.

Aliniatul 4 din acest articol zice:

„Elles (les personnes ayant exercés le droit d'option N. A.) seront libres de conserver les biens immobiliers, qu'elles possèdent sur le territoire de l'autre Etat où elles auraient eu leur domicile antérieurement à leur option“.

Pe acest temeiu a făcut guvernul ungar reclamațiunea sa la Societatea Națiunilor care, conform uzanțelor, a încercat aplanarea diferendului întâi prin tratative directe între cele două guverne interesate. Așa s'a pus la cale întâlnirea delegațiilor români și

* Studiul acesta a apărut în ziarul „Indreptarea“, No. 189, 190, 191, 192 din luna August 1927.

maghiari (d. N. Titulescu și contele Csáky) la Bruxelles unde, asistați de trimiși oficiali ai Societății Națiunilor au tratat nemijlocit.

După patru zile de discuții s'a și ajuns la un acord parțial, care a fost consemnat într'un proces verbal întocmit după toate formele regulamentare, și prin care delegatul guvernului maghiar recunoaște că nu există incompatibilitate între tratatul dela Trianon și legea noastră agrară.

Mai urma să se cadă de acord asupra prețului pământului expropriat și diferendul ar fi fost definitiv tranșat.

Dar guvernul ungar, pe lângă ocrotirea optanților mai urmărea și alte scopuri cărora, acordul dela Bruxelles le-a pus capăt. Luând cunoștință de cuprinsul acestuia, guvernul maghiar dezavuiază pe contele Csáky, iar printr'o adresă înaintată Ligii Națiunilor își exprimă regretele sale că acordul nu s'a putut încheia. În acelaș timp, guvernul ungar delegă o altă persoană cu reprezentarea drepturilor Ungariei, pe contele Apponyi, care în sesiunea din Iulie 1923 s'a și prezentat la Geneva.

Paralel cu această acțiune — în principiu pierdută la Societatea Națiunilor în urma acordului dela Bruxelles — guvernul ungar caută și alte căi de afirmare. El îndeamnă pe optanți ca, în baza articolelor 232 și 250 din tratatul dela Trianon să se adreseze Tribunalului mixt româno-maghiar din Paris, acărui competență, — după cum se știe — România n'a voit s'o recunoască. Și iată de ce nu.

În aceste două articole din urmă se spune lămurit, că în fața Tribunalului arbitral se vor judeca diferendele provenite din măsuri excepționale, survenite în intervalul dela 3 Noemvrie 1918 și până la intrarea în vigoare a tratatului de pace. Se specifică chiar, că „expropriările, confiscările, sechestrele judiciare, rechizițiile și stricăciunile“ ce au avut loc în acest interval de timp sunt nule și neavenite.

După acest scurt istoric al chestiunii*, credem util să mai dăm și unele din principalele argumente ale celor două părți în litigiu.

Teza română:

Delegatul României a susținut că nu există incompatibilitate între tratatul dela Trianon și legea noastră agrară. Aceasta fiind impusă de necesități presante sociale, a lovit, deopotrivă, pe toată lumea, indiferent de situație socială, naționalitate sau cetățenie. Nu puteam, deci, face excepție nici cu cetățenii ungari.

Legea noastră agrară nu este o lege excepțională, care să fi confiscat pământul marilor proprietari. Exproprierea s'a făcut contra despăgubiri cari, desigur, în urma deprecierei monetare n'a putut acoperi valoarea reală a pământului.

Guvernul ungar urmărește pe această cale mai mult scopuri politice, fluturând în fața străinătății drapelul îndoliat al Ungariei mutilate.

Insfârșit, cricum ar fi, prin acordul dela Bruxelles, din punctul de vedere al României chestiunea este definitiv tranșată.

Teza ungară:

Guvernul ungar — nerecunoscând existența acordului dela Bruxelles — susține că legea agrară română ar fi în contradicție cu tratatul de pace dela Trianon, care interzice exproprierea optanților unguri.

Guvernul ungar se supune competenței Tribunalului arbitral dela Paris, sau a altui tribunal internațional și cere Societății Națiunilor să oblige România să se supună și ea deciziunii aceluia.

* Vezi detalii: La réforme agraire en Roumanie et les optants hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations, București, Editura Statului.

Chiar admitând, că România ar fi avut dreptul la o expropriere, delegatul maghiar susține că „expropriere, în vocabularul juridic al tuturor popoarelor civilizate înseamnă: *deposesiune contra unei indemnități complete*“, ceace — după cum a arătat d-l Titulescu — ar da o sumă cu mult mai mare decât bugetul general al României.

* * *

Citind și recitind expozeul d-lui Titulescu, cât și pe acela al d-lui Gajzágó, delegatul Ungariei, chestiunea pare a fi lămurită din toate punctele de vedere. În adevăr, argumentele cele mai puternice se înșiruie în coprinsul unei expunerii rostită cu căldură și înaltă elocință, încât rămâi cu impresia că nu se mai poate și ar fi chiar inutil a se mai adauga ceva.

Dar să nu uităm că chestiunea este lămurită numai pentru noi, românii.

Nu suntem tot așa de siguri de părerea celor ce ne vor judeca cari, desigur, se inspiră și din proza interesată a lordului Rothermeere.

II.

Ca să evidențiem reaua credință a guvernului ungar, vom arăta aci modul cum s'a făcut reforma agrară în Iugoslavia și împotriva căreia ungurii n'au avut nimic de zis.

În Iugoslavia nici până astăzi nu s'a votat o lege agrară ca aceea a noastră.

Ca în toate actele lor, sârbii și aci au procedat grabnic, simplu și radical. Fără să fie precedată de prea multe discuții, a apărut în Februarie 1919 un decret-lege pe care, tot pe această cale l'au complectat în Iunie 1919. Aceste decrete sunt așa de radicale, încât nu cruță pe nimeni și nimic.

Coloniștilor maghiari, de pildă, nu numai că li s'a luat întreg pământul — noi numai le-am redus loturile și am fost reclamați la Liga Națiunilor — ci li s'a expropriat și casa în care locuiau.

Un punct special și, principal al decretului este acela care nu permite ca de binefacerile reformei agrare să se împartășească toți cetățenii, ci numai cei de origine și limbă slavă.

Cunoscând din capitolul precedent argumentele ungarilor aduse împotriva noastră, ei ar fi trebuit să protesteze și contra reformei agrare iugoslave. Să fi criticat cel puțin constituționalitatea reformei, care pe cale de decret deplasează jumătate din pământul țării dintr'o mână într'alta.

Ungurii trebuiau să observe, că decretul-lege iugoslav s'a publicat înainte de încheierea tratatului de pace, deci în intervalul de timp cu pricina prevăzut de tratat și în baza căruia ne-a dat pe noi în judecată. Apoi, cum de nu au răscolit Europa întreagă pe chestiunea improprietății numai a cetățenilor de origine și limbă slavă?

Cu toate acestea, guvernul maghiar cât și maghiarimea din Iugoslavia nu s'au plâns până astăzi la Societatea Națiunilor.

De ce oare?

Din motivul simplu că nu au îndrăznit. Sârbii nu glumesc și nu fac tranzacții pe asemenea chestiuni. Dacă i-ar șicana cineva, cum ni se întâmplă nouă așa de des, ei ar fi de un radicalism feroce. Să ne amintim numai de incidentul consulului sârb din orașul Pécs când, drept represalii, în 24 de ore au trimis peste graniță sute de unguri, fără niciun bagaj, sau de singura plângere adresată din copriusul Iugoslaviei Ligii Națiunilor, aceea a unui avocat german din Slovenia și care, îndată ce s'a știut, a murit prin moarte forțată.

Cum în baza tratatelor de pace, a trecut orice termen pentru a se mai putea intenta vre-o acțiune contra Iugoslaviei, delegatul României ar putea să invoace și acest argument.

Al doilea argument ce va urma — și care va

trebui să fie dezvoltat fără niciun fel de menajament — privește Ungaria direct. *

III.

Cum foarte bine au accentuat delegații români, atât în fața Tribunalului arbitral dela Paris, cât și la Societatea Națiunilor, guvernul maghiar urmărește prin procesul optanților un scop politic bine definit: ca nu cumva străinătatea să uite, fie și numai pe un singur moment, suferințele maghiarilor nedreptățiți prin tratatul dela Trianon.

Ceace delegații României nu au dezvoltat încă este, că guvernul maghiar vrea să tragă de pe urma acestei chestiuni apreciable foloase și în politica internă a Ungariei.

Precum în evul mediu, cuvântul de groază și spaimă în viața Ungariei era strigătul „jön a tatár“! (vin tătarii!), cam așa ceva constituia până de curând și amenințarea cu „jön az oláh“! (vin valahii!).

De câte ori guvernul ungar, întâmpinând dificultăți în politica sa internă, vroia să le învingă fără a satisface nemulțumirile, amenința cu ocuparea din nou a Ungariei de către români. Și atunci, ungarilor, patrioți cum sunt, nu le mai trebuia nimic. După votarea și aplicarea legii noastre agrare, guvernul ungar a pierdut mijlocul comod de a liniști masele. În apropierea Dobriștinului s'a întâmplat, în întrunire publică, că țărani unguri au ripostat oratorilor cari amenințau cu ocuparea Ungariei, că n'ar fi tocmai rău dacă ar mai veni odată românii, căci aceia măcar le-ar da pământ, după cum au dat și ungarilor din Ardeal. Pentru că, lumea noastră nu prea știe că Ungaria n'a făcut încă o reformă agrară propriuzisă și nici nu va fi în stare să facă, câtă vreme la conducerea țării se va găsi clasa feudală istorică. O sentință favorabilă în chestiunea optanților, le-ar furniza un admirabil argument față de proletariatul agricol care se agită și care — după sociologul Jászi Oszkár — se ridică la cifra de 4.200.000 oameni. I

s'ar spune, că guvernul ar fi dispus să facă o reformă agrară mai largă, dar, iată, nu aprobă Societatea Națiunilor, sau Tribunalul arbitral care a condamnat România pentru o expropriere prea radicală.

IV.

Înainte de a trece la parodia reformei agrare ungare, va fi nevoie să dăm câteva explicațiuni prealabile asupra evoluției istorice a acestui stat, fără de cari n'am putea înțelege legea de care ne ocupăm.

După cum arată cel mai de seamă istoriograf maghiar contimporan, d. Szekfü Gyula,* Ungaria și-a păstrat în toate vremurile o structură specifică, înfruntând cu îndărătnicie orice influență străină, cât și cuceririle civilizației europene. Diriguitorii ei de totdeauna și-au făcut o specialitate din a nu adopta nimic din binefacerile civilizației înainte de a-și fi luat toate măsurile de prevedere pentru ca hegemonia maghiară și a clasei dominante să nu fie întru nimic știrbită. Evoluția maghiară — zice d. Szekfü Gyula — prezintă fața unui Ianus: una de formă, — care o face să semene cu aceea a statelor din Apus, — și alta de fond, care imprimă oricărei inovații pecetea specific maghiară, care este una și aceeași în toate vremurile. Nici ideile veacului al XIX-lea n'au primit acces pe pământul Ungariei, până când, prin aranjamentele dela 1848—1867 n'au fost puse de acord cu împrejurările specifice maghiare.

Cu alte cuvinte, feudalismul durează până în zilele de față, deși, de formă, conducerea statului a trecut în mâna liberalilor. Nici până în momentul de față, clasa istorică maghiară n'a putut pricepe, că milioanele de oameni trecuți prin chinurile și grozăviile marelui războiu și-au câștigat un drept indiscutabil la o viață mai demnă materială și politică. Nici cel mai mare bărbat de stat al veacului din urmă, con-

* A magyar állam életrajza, Budapest, 1923, pagina 200—223.

tele Tisza nu s'a gândit la aceste consecințe ale războiului. Contele Tisza — zice Szekfü — s'a zbuciumat în fața reformei electorale ca în fața unei probleme care dela regele Ștefan și până la contele Széchenyi a dat de gândit tuturor bărbaților de stat: cum să se realizeze o necesitate pozitivă și de neînălțurat a evoluției pe pământ unguresc, fără primejduirea maghiarismului. El n'a găsit modalitatea să împace europeanismul cu maghiarismul.

Astfel, Ungaria modernă trebuia să fie guvernată tot de clasa feudală în toată epoca așa zisului liberalism, fortificată în deceniile din urmă cu intelectualitatea și bogătașii evrei. Afară de această latură pozitivă a construcției maghiare, d. Szekfü Gyula mai relevă și pe aceea negativă, anume, că țărănimea și muncitorimea industrială nu intră deloc în cadrele ei.

Neglijând ocrotirea economică și politică a elementelor celor mai numeroase din stat, evident, bolșevismul a găsit un teren ideal de prielnic. Bolșevismul maghiar — zice Szekfü — este dovada vechei maladii a societății maghiare și din acest motiv este o rușine a tuturor.

Situația descrisă de d. Szekfü Gyula nu s'a schimbat nici după doborârea bolșevismului și nici după pacea dela Trianon.

V.

Nu ne stă la dispoziție textul integral al legii votată de Adunarea națională ungară și promulgată la 7 Decembrie 1920 (legea XXXVI: 1920). Ne vom servi însă de o dare de seamă foarte amănunțită apărută în limba germană a unei persoane oficiale, Dionisie Sebess, fost secretar general la ministerul de Justiție.*

Lucrarea lui Dionisie Sebess este scrisă în scop de propagandă, pentrucă analiza legii este precedată

* Die Agrarreform in Ungarn, Berlin—Leipzig.

de minuțioase considerațiuni istorice, începând cu înființarea statului maghiar și până la legea de mai sus.

În această reprivire istorică, autorul constată, cu satisfacție, că dezvoltarea proprietății în Ungaria a mers braț la braț cu dezvoltarea proprietății din Apus, mai ales din Germania, fiind în toate vremurile un rezultat al dreptului maghiar. Trecutul interesându-ne mai puțin, ne vom opri la timpurile de față.

Tendentiozitatea lucrării se remarcă din primele pagini, atunci când autorul susține că guvernele maghiare ar fi fost încă mai de mult animate pentru o mai dreaptă repartitie a pământului.

Pentru a dovedi această afirmație d. Sebess se referă la legile de colonizare și parcelare de prin anii 1890—900 cari, — după cum știm din celălalt proces avut cu coloniștii maghiari, — aveau ca unic scop exterminarea naționalităților, în special a românilor.

Dar d. Sebess merge cu îndrăzneala așa de departe, încât încearcă să ne convingă că și în decursul războiului guvernul maghiar ar fi promovat o mai dreaptă repartizare a pământului, prin măsurile ministrului de Agricultură de pe atunci (1917), baronul Ghilányi.

Ce fel de măsuri erau acestea?

Ele rezervau pe seama statului dreptul de preemțiune în județele locuite de naționalități. În acest scop era interzisă înregistrarea la cartea funduară a oricărui contract de vânzare-cumpărare fără aprobarea prealabilă a unor comisiuni speciale. Dacă un român vindea pământ unui ungar, contractul se aproba, iar dacă se întâmpla invers atunci statul făcea uz de dreptul său de preemțiune.

Adevărul este, că până la revoluția din 1918 nici un guvern maghiar nu s'a preocupat în mod sincer și real de o reformă agrară. Tot ceace se făcuse până aci n'a fost decât o politică de slăbire, dacă nu de-a dreptul de exterminare, a națiunilor nemaghiare.

Guvernul lui Károlyi Mihály a fost cel dintâi care a elaborat un proiect democratic, limitând marea proprietate la 500 iugăre, iar lotul de împrumut, respectiv de întregire la 10 iugăre.

Regimul lui Horthy, tradiționalist în sensul arătat, n'a putut să accepte această bază pentru viitoarea reformă agrară. Ministrul său de Agricultură din anul 1920 a pregătit un proiect care să fie în acord cu dezvoltarea dreptului maghiar și cu privilegiile clasei dominante. Proiectul acesta, avându-se în vedere „urgența” sa, a trecut prin Parlament fără nici o discuție, în câteva ședințe, după cum recunoaște însuși d-l Sebess.

VI.

Legea agrară ungară nu pornește, la fixarea principiilor ei, de la numărul celor lipsiți de pământ.

Ea fixează numai lotul cât poate să primească un număr neconstatat și nedefinit de oameni, care este de trei iugăre.

Vroind să respecte neștirbit dreptul de proprietate, dimpreună cu toate privilegiile seculare, legea agrară ungară nu desființează fidei-comisele, nu limitează marea proprietate, nu fixează nici cvantumul de pământ necesar pentru satisfacerea celor lipsiți.

Ea nu definește categoriile celor îndreptățiți. „*Das Gesetz will nur dem allgemeinen Interesse dienen. Es räumt daher niemandem einen persönlichen Rechtstitel auf Erlangung von Grund und Boden zu*” — zice d-l Sebess.

Cu un cuvânt, legea agrară ungară nu cunoaște principiul expropriării.

Totuși, la aplicarea ei sunt preferiți cei ce și-au câștigat merite în războiu, văduvele, invalizii și orfanii.

Insfârșit, cine nu are bani, nu capătă pământ decât sub formă dearendă.

Dacă acestea sunt principiile fundamentale ale legii, atunci se pune întrebarea: pe ce cale se gândește

statul ungar să facă „o mai dreaptă repartizare a proprietății“, cum se spune în titlul legii?

Pe trei căi:

1. Prin dreptul de preemțiune al statului;
2. Prin dreptul de răscumpărare al statului;
3. Prin cedarea de bunăvoie a pământului pe seama statului.

VII.

În ce privește tehnica reformei, legea agrară instituie un tribunal special investit cu dreptul de a judeca în conflictele provenite din operațiuni agrare. Acesta se compune din doi primpreședinți, trei președinți de senat, plus 36 membrii. Din aceștia din urmă, câte opt desemnează Curtea de casație și Contenciosul administrativ, în ședințe plenare, iar restul provine din câte un delegat al instituțiilor altruiste (bănci), al ministerelor și camerelor agricole.

Exercitarea dreptului de preemțiune al statului se face cu ajutorul cărților funduare, care sunt obligate să anunțe ministerul de Agricultură, ca și primăria comunei respective, de îndată ce i-a sosit vreo cerere de înregistrare privitor la vreo înstrăinare de proprietate. Dreptul de preemțiune îl exercită, cu avizul tribunalului agrar, ministerul de Agricultură, care însă îl va putea trece asupra Băncii Altruiste, sau asupra Centralei cooperativelor agricole.

Exercitarea dreptului de răscumpărare se face după o anumită ordine, în termen de cinci ani.

În primul rând vor fi răscumpărate achizițiile de pământ făcute în cursul războiului (?) și numai apoi se vor ataca proprietățile mari. Proprietățile din prima categorie vor fi răscumpărate până la 100 iugăre, iar cele de a doua numai într'o măsură care să nu primejduiască o rațională exploatare viitoare (?).

Marile proprietăți, cari în decursul ultimilor 30 de ani și-au schimbat fie și numai o singură dată persoana proprietarului, pot fi răscumpărate integral(?).

Proprietățile mici și mijlocii, principial, nu pot fi răscumpărate.

În toate cazurile, răscumpărarea se face pe prețul zilei.

Fiecare dispoziție din acest capitol are câte un ascuțit politic evident, îndreptat contra naționalităților.

Despre *cedarea benevolă*, fără exercitare de presiuni, nu se poate vorbi ca de un mijloc serios și eficient pentru procurarea de pământ.

În afară de cele trei mijloace principale de mijloc, legea mai prevede și un mod auxiliar: acela al arendei.

Celor ce nu au bani pentru a-și procura pământ cu titlu de proprietate, acestora li se înlesnește arendarea. Procedura în materie de arendă este aceeași ca și la preemțiune, iar prețul se stabilește ca la răscumpărare, adică prețul comercial și care se poate plăti în numerar, sau în natură.

VII.

Pentru a ne putea face o icoană completă asupra reformei agrare ungare, am avea nevoie și de oarecari date statistice: asupra repartizării pământului până la această lege, precum și asupra numărului celor lipsiți de pământ. Dar, cum scopul legii nu este să facă o reformă cu adevărat socială, ci una care să respecte cu orice preț evoluția dreptului maghiar ca și heghemonia clasei dominante, — date de asemenea natură nu se găsesc în broșura d-ui Sebens Dionisie. Vom fi deci nevoiți să recurgem la alte izvoare.

Cunoscutul sociolog, Jászi Oszkár, fost ministru în guvernul lui Károlyi Mihály, ocupându-se de această chestiune scrie:*

„Es gibt kein Land in Europa, wo der Grundbesitz so ungesund verteilt ist. Ungarn ist sozusagen

* *Magyariens Schuld Ungarns Sühne*, München, 1923, pag. 198—199.

ein klinischer Fall des *morbis latifundii*. Hand in Hand damit gehen Knechtschaft, Analphabetismus, Tuberkulose und ungeheuere Auswanderung“.

Două treimi din populația agricolă (4.200.000 oameni) din Ungaria ciuntită nu are pământ, sau are numai atâtă încât trebuie considerată ca **proletariat agricol**. În schimb, 86,33% a proprietăților sunt peste 1000 iugăre. După o statistică semioficială, în noua Ungarie sunt 1500 proprietăți cu peste 1000 iugăre, care constituie o suprafață totală de 6¹/₂ milioane iugăre din 15.800.000 iugăre cât face suprafața țării întregi. Adică, proprietățile de peste 1000 iugăre ocupă 40% din suprafața țării. Situația aceasta se agravează și mai mult prin faptul, că mai bine de ²/₃ din aceste latifundii sunt inalienabile. Numai averile bisericesti și fidei-comisele trec de 2 milioane iugăre.

Reflectată în lumina cifrelor, legea agrară ungară nu aduce nici măcar paliative în vederea remedierii marelui Boliv Social de care suferă țara. Afară de asta — după cum arată Jászi Oszkár — nici nu se aplică cu sinceritate. Dispozițiile ei nu se îndreaptă decât împotriva minorităților și proprietarilor cari nu sunt favorabili regimului politic actual.

Să vedem, totuși, care sunt rezultatele practice cunoscute ale acestei legi.

Într'o interpelare ținută la un an după promulgarea legii de deputatul Drozdy Viktor, găsim următoarele date:*

După ultimul comunicat oficial — zice deputatul Drozdy — s'au împărțit într'un an de zile 4000 iugăre pentru locuri de case. Dacă 4000 iugăre corespund la 10.000 locuri de case, atunci, pentru satisfacerea celor 1.000.000 de solicitanți ne vor trebui 100 de ani“...

În privința pământului arabil, tot Drozdy Viktor zice că, primul pas se va face abia atunci, când pro-

* Jászi Oszkár, op. cit. pag. 203.

prietarii cu peste 1000 iugăre vor fi siliți să cedeze din pământul lor pentru satisfacerea celor lipsiți. După statisticele oficiale, pe această cale s'ar putea elibera 400.000 iugăre. „Dar dacă vom arunca o privire asupra statisticelor puse la dispoziție de d. ministru al Agriculturii, vom constata, că în această țară sunt 1,200.000 de solicitanți cari ar dori să-și mărească gospodăria în cadrele legii agrare. Luând de bază aceste date și făcând un mic calcul, va fi foarte ușor să constatăm, că din cesiunile acestea de pământ nu revine decât $\frac{1}{3}$ iugăr fiecăruia și că satisfacerea necesităților a celor 1,200,000 de solicitanți, dacă aplicațiunea legii va progresa în acelaș tempo, reclamă o altă sută de ani“.

Deputatul Drozdy mai înșiră o mulțime de cazuri privitoare la atitudinea autorităților administrative — jandarmi, notari, pretori — cari terorizează pe țărani solicitanți de pământ, ba nu odată le distrug și cererile. Înaintate la Tribunal și în fața pe un alt deputat, pe Kerekes Mihály să declare dela tribuna Parlamentului, că reforma agrară numai atunci se va înlăptui, când se va fi reformat și aparatul administrativ al Ungariei.

* * *

Cu acestea am ajuns la sfârșitul cercetărilor noastre.

Concluziunile se impun dela sine pentru orice om cu judecata limpede. O țară, care în așa chip își bate joc de cuceririle marelui războiu și de propriii ei cetățeni, nu numai că nu are dreptul să ne ceară satisfacție, dar nici măcar dreptul la o plângere platonice. Dacă, totuși, prin imposibil, reclamațiunea ni ar fi luată în serios, nu ne rămâne alta decât să adoptăm și noi metodele sârbești cari ne vor duce la izbândă sigură, fără să mai avem vreun bucluc de pe urma guvernelor maghiare.

